

FUNDAMENTAREA ISTORIEI CA ȘTIINȚĂ ÎN CONCEPȚIA LUI PÂRVAN

de VASILE FLOREA

Se afirmă în general, de către comentatorii gândirii teoretice ai lui Pârvan, că preocupările filozofice ale acestuia sînt periferice, de origine mai mult temperamentală decît rațională, în care latura metafizică exprimă esența filozofiei sale. N. Bagdazar¹, un bun cunoscător al filozofiei istoriei, pune în circulație ideea după care gândirea filozofică a lui Pârvan rămîne neînchegată, savantul român neputîndu-se ridica pînă la treapta la care să construiască un sistem. Totuși din studiul atent al creației sale filozofice „*Idei și forme istorice*”, „*Memoriale*”, „*Ideile Fundamentale ale culturii sociale contemporane*”, precum și al lucrării monografice consacrată lui Marc Aureliu, eroul favorit al lui Pârvan, se detașează cu claritate ideea că obiectul fundamental al meditației filozofice pârvaniene îl reprezintă istoria, viața umană înțeleasă ca parte integrantă a realității cosmice.

Profund cunoscător al filozofiei antice, Pârvan se lasă atras de viața cosmică heraclitiană, în care totul este frămîntare, devenire și ritm. Evident, filozofia lui Pârvan poartă amprenta puternicului temperament înclinat spre meditație, ceea ce îl determină la studiul și însușirea filozofiei lui Zenon, prin Marc Aureliu. Va nutri o admirație nelimitată față de acest reprezentant al culturii helenistice situat în centrul lumii romane. În cultura română, Pârvan este acela care va întui *de profundis* și *in extenso* personalitatea complexă a celebrului împărat, deoarece el, Pârvan, va exprima sinteza, pe plan științific și filozofic dintre structurile adînci ale civilizației daco-getice și rafinata cultură greco-romană. Însă pentru a obține o imagine mai completă despre formația filozofică a lui Pârvan, trebuie menționat faptul că în 1904, tînărul absolvent al Universității din București pleacă în Germania, pentru specializare în istoria antică. Ori la granița dintre cele două secole se produce în cultura germană, o „explozie” a gândirii filozofice în planul filozofiei istoriei. Înțeleasă mai întîi ca domeniu al filozofiei aplicate, filozofia istoriei este concepția despre procesul istoric și despre metodele și procedeele cercetării și cunoașterii lui. Ea trebuie să fie în e-

1. Cf. N. Bagdazar, *Istoria filozofiei românești*, p. 240.

sență o filozofie a progresului și o epistemologie a științelor istorice. Constituirea filozofiei istoriei ca disciplină autonomă are loc în sistemul hegelian, apoi în marxism, concepția materialistă a istoriei.

Menționăm toate acestea, fiindcă în opera lui Pârvan se găsesc numeroase influențe hegeliene, ceea ce denotă că gânditorul român s-a apropiat conceptual de conținutul lucrării lui Hegel „*Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*“. Tot în Germania, pornind de la Kant, dar depășindu-l pe acesta, se naște o școală de filozofia istoriei, a căror reprezentanți de frunte vor exercita partea lor de influență. Concepțiile contemporane lui Pârvan părăsesc în genere dialectica obiectivă a procesului istoric și restrâng mai ales funcțiile filozofiei istoriei la epistemologia științelor istorice fundată metodologic de Windelband, H. Rickert, Cassirer, Xenopol sau psihologic și biologic de Dilthey, Simmel și Spengler.

Filozofia neokantiană a istoriei este bazată pe metodologism. Ea este, cum spune Windelband, o „disciplină derivată“ fiindcă „formează încheierea sau sfârșitul eticii înțeleasă ca filozofie practică generală“².

Pentru școala de la Baden, baza filozofiei istoriei se află în etică; în aceasta din urmă se găsesc principiile epistemologice ale științelor istorice. Sub influența ei, Pârvan dezvoltă cu consecvență o concepție etică a valorilor istorice. Astfel, gânditorul român respinge aristotelismul, nu din pretexte logice, ci etice, considerându-l „egoist platonice“, fiindcă îl găsește încântat de esența divină a sufletului uman și infinit de distant față de destinul terestru al omului. În acest orizont Pârvan a definit fundamentele istoriei, sensul devenirii procesului istoric uman, ca parte inseparabilă a transformărilor cosmice.

Viziunea cosmică era așa de obișnuită lui Pârvan, încât mergea pînă la a defini omul însuși „un animal cosmic“. Unii interpreți ai filozofiei lui Pârvan susțin opinia după care cosmosul în gândirea istoricului român, ar fi un alt termen pentru a desemna spiritul universal hegelian. Această judecată, cu caracter general și fundamental, transformă filozofia lui Pârvan într-o filozofie absolut idealistă, ceea ce este exagerat și incorect. Într-adevăr sînt părți din opera lui Pârvan unde procesele, evenimentele sînt explicate prin perechi de concepte contrare, ceea ce imprimă cosmosului pârvanian o ușoară nuanță hegeliană. De fapt, cosmosul în înțelesul folosit de Pârvan aparține filozofiei grecești, un cosmos substanțial, dinamizat de forțe interne, din care face parte și ființa umană. De aceea filozofia gânditorului român nu este o filozofie exclusiv idealistă, ci în punctul ei de pornire, o filozofie materialistă, exprimată într-o terminologie dictată de estetica stilului literar academic.

Vasile Băncilă, fost elev a lui Pârvan, face o observație pătrunzătoare atunci cînd scrie că „Noțiunile metafizice transcendent, transcendentale, nu au la Pârvan propriu-zis sensul, pe care li-l dau metafizicienii și logicienii din epoca noastră, ci se referă la ceva mai mult cosmic și suprem etic“.

Vasile Pârvan reprezintă în filozofia românească, după părerea noastră, un moment de sinteză între anumite concepte fundamentale ale filozofiei antice și logismul epocii noastre. Evident, dotat cu o inteligență activă și pătrunzătoare, Vasile Pârvan a abordat cu competența specialistului desăvârșit problemele arheologiei, istoriei antice și problemele filozofiei istoriei.

Ca istoric și arheolog, savantul român dovedește că validitatea conștiinței istorice rezidă, firește, în gradul de adevăr pe care-l conține. Opera lui pragmatică este expresia convingerii sale profunde că cunoștința istorică pivită din punctul de vedere al științei, se cere a fi cât mai curățită de reziduurile subiectivității.

Pentru Pârvan însă, opera istorică nu însemna numai fapte „descoperire de materiale”, o simplă poveste, ci „o expunere istorică unitară”³.

Studiul istoriei „îi satisfăceau înclinarea către acea disciplină logică și raționalistă a gândirii, pe care a cultivat-o toată viața”⁴. Dar, așa cum am arătat, Pârvan, ca unul din rarele cazuri de om plural, a fost și un eminent gânditor. Stăpînit de viziunea etică asupra lumii, Pârvan considera istoria un fel de „Weltanschauung”, „o atitudine în fața lumii și vieții”. Această atitudine a umanității, scria Pârvan, oricît de primitiv conștientă de sine, e tot așa de veche ca însăși licărirea primului gând de dualitate antropomorfă om și lume. După opinia sa atitudinea istorică se deosebește de cea științifică, filozofică, artistică și religioasă.

„Atitudinea istorică — scria Pârvan —, e singura care, precedînd de la entitatea metafizică a devenirii infinite, ia punctul de vedere nu al fragmentului de devenire, care e fenomenul izolat, ci al devenirii însăși, din care fenomenul e un singur tact al ritmului etern”⁵.

De la această poziție, constructivă în sine, cum este viziunea devenirii infinite a cosmosului, interrelațiile dintre faptele istorice, care nu pot fi explicate izolat, gânditorul nostru încearcă să definească istoria drept o „plasare perspectivică a fenomenului în acea ficțiune spațială pe care o numim timp”⁶.

Timpul considerat drept o „ficțiune spațială” a fost împrumutat de Pârvan din Critica rațiunii pure, a lui Kant, prin intermediul filozofiei istoriei lui Rickert.

Introducerea faptelor obiective în perspectiva timpului, ficțiune spațială „subiectivizează istoria în planul cunoașterii”.

De aceea, sub raportul contribuției la elucidarea fundamentelor istoriei, Pârvan se va situa pe o treaptă mai jos față de compatriotul său A. D. Xenopol. Ca un ecou al școlii de filozofia istoriei de la Baden, Pârvan formulează ideea conform căreia „deosebirea esențială între istorie și celelalte atitudini creatoare ale omului stă în însăși izvorul de inspirație și materialul de prelucrare al ei. În vreme

3. V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 647

4. Al. Busuiocanu, *Pârvan gânditorul*, ed. II, p. 18.

5. *Idei și forme istorice*, ed. Cartea Românească, București, 1920, p. 50.

6. *Ibidem*

ce pentru artă și știință, natura este obiectul și ținta supremă a prelucrării creatoare, pentru istorie cultura e singurul obiect posibil" 7.

Gînditorul român afirmă în spiritul lui Windelband, că istoria începe de acolo de unde începe cultura. Atunci, precizarea adusă de I. Pascade referitoare la sensul conceptului de cultură pentru Pârvan va avea răsfrîngerii și asupra filozofiei istoriei, deoarece obiectul istoriei îl formează cultura înțeleasă ca totalitate de valori. „Abordarea problemelor culturii sociale reprezintă unul din elementele cele mai însemnate ale concepției gînditorului român, îndeplinirea perspectivei sale asupra produselor activității spiritului uman. Dacă liniile de forță ale acestui proces în care individul își construiește o lume socială, întrucît cultura individuală nu există, nu sînt văzute cu claritate, pentru că unele formulări sînt insuficient de riguroase, trebuie să observăm că patosul istoricului român era funciarnmente antiidealist. 8

În realitate, concepția filozofică a lui Pârvan este contradictorie, ea reflectă ciocnirea dintre patosul materialist al filozofului și influențele filozofiei idealiste.

Așa se explică de ce, în aceeași pagină se împletesc afirmații ce denotă o orientare materialistă cu altele de semnificație filozofică contrarie. Integrînd umanitatea în viziunea cosmică, Pârvan observă just că, „fenomenele vieții omenești sînt o parte integrantă din ritmica universală” 9 și sînt determinate de legile cosmice care guvernează universul infinit. Însă, imediat după aceste idei meritorii, filozoful român al istoriei adaugă: „un fenomen de viață este în sine indiferent și neutru, ca orice fenomen al vieții cosmice. El devine religios, artistic ori istoric după atitudinea ce o luăm noi față de el. Iar această atitudine dă fenomenului cosmic un aspect uman... în vreme ce de fapt el rămîne înaintea de toate esențial cosmic, iar aspectul său, general ritmic”.

Viziunea totalității faptelor în istorie constituie un punct forte și rodnic în filozofia lui Pârvan, de care se va folosi cu consecvență în studiile sale de istorie veche și arheologie. „Pentru istorie, considera gînditorul român, nu faptele izolate ci devenirea totală fiind singura preocupare a atitudinii ei creatoare, este evident că nu fenomenele au a-i ajutat la urmărirea devenirii, ci devenirea în totalul ei, după legile generale, cosmice, care o determină, are a caracteriza și valorifica fenomenele izolate” 10.

Așadar, faptul izolat poate fi interpretat numai dacă este raportat la totalitatea procesului sau, după expresia lui Vasile Pârvan, la „devenirea în totalul ei”. A crea istorie înseamnă, pentru istoricul nostru că pe baza studierii și cunoașterii faptelor spirituale ale individului și colectivității într-un timp și spațiu dat, să se definească „linia devenirii” sau fixarea intensității vibratorii a forței spirituale creatoare pe care o urmărim, întii în totalitatea ei, apoi în culmile manifestărilor

7. *Ibidem*, p. 13.

8. I. Pascade, *Gîndirea axiologică*, București, 1971, p. 210.

9. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 49

10. *Ibidem*, p. 54.

ei, determinarea caracterului specific, a notei predominante care constituie noutatea, originalitatea, personalitatea individului și colectivității cercetate, eventual valorificarea istoric-universală, comparativă a formelor acestora, caracteristice ale vieții spirituale omenești¹¹.

Fiind un raționalist convins, Pârvan exprimă ideea nobilă că cercetarea istorică, la fel ca și cea științifică și filozofică, trebuie să urmărească adevărul. „Cercetătorul istoric se apropie în silința sa de a găsi adevărul cu atât mai deplin de dînsul, cu cît sufletul său e mai obosit pe marea lumină a ideilor și sentimentelor omenești creatoare...“¹²

Găsirea adevărului, ca ideal suprem al cunoașterii istorice, dă un conținut pozitiv întregii concepții istorice a lui Pârvan, în ciuda momentelor idealiste și unor inconsecvențe logice. Gîndirea științifică a istoricului a influențat-o pe cea a filozofului. Această influență este deosebit de evidentă în ce privește determinarea rolului mediului geografic asupra dezvoltării civilizației și culturii unui popor.

În această chestiune Pârvan se apropie asimptotic de formularea unui răspuns de pe pozițiile materialismului istoric. Astfel, afirmă Pârvan „devenirea vieții omenești, oricît de intens spirituale, nu se petrece în abstract. Uriașe forțe ale naturii intervin în ritmul spiritual uman, modificîndu-l în sensul acordării lui armonioase cu ritmul cosmic...“¹³. Nu se poate afirma, continuă gînditorul, în sens absolut, că cultura Greciei antice a fost determinată de pămîntul acestei țări, însă nu se poate contesta o anumită influență, foarte limitată, cei drept, dar prezentă în trăsăturile ei neesențiale.“ Ținînd cont de contextul de împrejurări în care se formează Pârvan ca intelectual, el nu poate fi un adept al materialismului dialectic, însă, în unele privințe, se află pe poziții înaintate, ceea ce înseamnă un aport fundamental la tradițiile progresiste ale gîndirii filozofice românești. Faptul că Pârvan sesizează interdependențele dintre faptele de cultură și cadrul lor geografic-economic demonstrează valențele materialiste ale filozofiei sale. Mai mult, Pârvan lasă să se întrevadă uneori că latura spirituală a faptelor apare ca un atribut al evenimentelor cosmice¹⁴. Pârvan înțelege prin „fapte cosmice“, faptele care fac parte din realitatea universală și care intră într-un fel anume în structura dinamică a naturii din care face parte și omul; căci, adaugă el, „Fenomenele vieții omenești sînt o parte integrantă din ritmica universală“¹⁵.

Concomitent cu acțiunea de cunoaștere a realității istorice, pe care Pârvan se străduiește să o reflecte în imagini și tablouri cît mai adecvate în vasta sa operă istorică, el se arată preocupat pe tărîmul filozofiei istoriei să soluționeze problema valorizării în cunoașterea de tip istoric. Valoarea cuprinde de fapt întregul cîmp al experienței omenești și ajunge la anumite rezultate cumulative de cu-

11. *Ibidem*, p. 55.

12. *Ibidem*.

13. *Ibidem*, p. 64.

14. *Ibidem*.

15. *Ibidem*.

noașteri exprimând modul în care subiectul individual sau colectiv se raportează la mediul său de existență. Câmpul axiologic reprezintă, așadar, o constelație vastă în care intră valorile artistice, morale, teoretice, economice, politice, juridice etc. Este interesant de remarcat la Pârvan că, într-o epocă în care idealul pozitivității își face un loc tot mai pronunțat în toate sectoarele cunoașterii umane, perspectiva valorizatoare în abordarea fenomenelor istorice o consideră mult restrânsă.

Reflectând asupra acestui proces, el ne apare ca o contribuție de incontestabil progres în constituirea cunoștințelor despre trecut, pentru care Pârvan are tot meritul. Istoria, ca disciplină al cărei scop este proiectarea umanului la scara dimensiunii temporale, în care devenirea, cronologic urmărită, este o mărturie a locului privilegiat pe care omul îl ocupă în univers ca ființă care depășește regnul biologic tocmai prin atitudinea creatoare și transmițătoare de valori. Privită astfel, istoria trebuie să îndeplinească, în concepția lui Pârvan, rolul de interpretă a omului ca ființă creatoare de cultură.

Poziția subiectivistă a lui Pârvan, care rezultă din definiția dată istoriei, pare a fi contrazisă de reținerea pe care el o manifestă față de atitudinea de valorizare a evenimentelor istorice.

Ca și Xenopol, Pârvan își impune restricții în adaptarea atitudinii axiologice în istorie. „Istoria are a însemna, cu răceală și perfectă indiferență, spune gânditorul român, toate aceste deveniri ale vieții ideilor, adică ale vieții omenești în general, ferindu-se de a le valora etic, ori estetic, ci mărginindu-se la rațiunea ei intimă de a fi și valora”¹⁶.

„Într-adevăr, continuă Pârvan, în clipa în care istoria ar decada la o simplă tendință valorificatoare: socială, politică, economică, religioasă, estetică, istoria ar intra de-a dreptul în ideea specială valorificatoare ca simplă parte a acesteia și libertatea ei de atitudine și creare ar fi pierdută, iar prin aceasta putința însăși de a urmări liniile așa de variate și de amestecate reciproc ale devenirilor (ideilor) i-ar fi luată ca nemai avînd înțelegerea adecvată pentru toate ritmurile, ci numai pentru unele”¹⁷.

Principiul valorificării așadar, rămîne valabil în concepția istoricului nostru, pentru definirea faptelor istorice dar nu într-un sens unilateral, ci global. Pârvan nu este adeptul neutralității axiologice în știință și mai ales în istorie, deoarece judecata de valoare este instrumentul cu care se face selecția în totalitatea faptelor care formează devenirea. Punîndu-și problema criteriului de valorificare, Pârvan îl definește drept „maximum de intensitate a vieții” în care se manifestă esența creatoare a spiritului.

Astfel, Pârvan apare preocupat în reflexiile sale asupra istoriei, de toate problemele majore ce caracterizează această disciplină: de la problema obiectivității și valorificării pînă la descoperirea adevărului în istorie. Problemele sînt interdependente, fiindcă toate trei sînt con-

16. *Ibidem*, p. 119

17. *Ibidem*, pp. 119-120

jugate între ele, într-un mod care constring, din punct de vedere logic, pe istoric să le dea o rezolvare concludentă în cadrul concepției sale generale asupra istoriei. Pârvan își dă seama că fără adoptarea unei atitudini obiective față de fenomenele istorice, nu se poate atinge adevărul în strădaniile sale.

Dar pentru a avea un fapt istoric asupra căruia să acționeze facultățile intelectului uman, este necesar ca acesta să fie introdus în sfera de preocupări a istoricului, adică să fie valorificat. „Istoria nu poate ține seama decât numai de valorile istorice, iar nu și de simple fenomene neutre ale vieții omenești biologice”.¹⁸

Concluzia trasă de Pârvan din sublinierea necesității valorificării în istorie, este însă neclară, deoarece principiul constant al valorificării ar fi un criteriu suficient după care, istoria nu mai poate fi înțeleasă ca o atitudine științifică, pur descriptivă și registratoare a unor fapte în sine, ci ca o atitudine creatoare, de valorificare și construire spirituală¹⁹.

O carență însemnată în gândirea lui Pârvan, care influențează concepția sa asupra istoriei, e modul fals în care el înțelege știința în general și istoria științifică în mod special.

În concepția gânditorului român, știința nu este altceva decât o disciplină ajutătoare filozofiei, deoarece „ea e o simplă aplicare practică a necesității filozofice de cunoaștere”²⁰. Este adevărat că ab inițiu știința s-a dezvoltat în cadrul filozofiei dar procesul de diferențiere al științei de filozofie se constată încă de la Aristotel.

Epoca renașterii creează premisele obiective ale detașării treptate a științei de filozofie pentru a se dezvolta independent și de multe ori împotriva spiritului acesteia. „Rebeliunea” științelor particulare împotriva constrîngerilor dogmatice, idealiste și scolastice ale filozofiei a fost o necesitate istorică pentru știință, în general, deoarece libertatea de cercetare constituia condiția *sine qua non* a ființării și dezvoltării ei. Ori, la începutul secolului al XX-lea, raporturile dintre știință și filozofie nu erau de natură să justifice asertiunea lui Pârvan, în care se subliniază că știința este dependentă de filozofie, un „ajutor” al acesteia. Evident că, în epoca în care filozofia nu se deosebea de știință, problema filozofiei științei nu se putea constitui. Filozofia, inclusiv filozofia științei istorice, devine o necesitate științifico-filozofică odată cu evoluția complexă a științelor particulare, impunându-se ca o reflexie asupra naturii științei în general, asupra valorii epistemologice și euristice a procedeelelor sale și asupra contribuției fiecărei științe în parte la formarea Weltanschauung. Filozofia științei este în același timp o teorie generală a fundamentelor diferitelor ramuri ale științei. În această calitate ea este o teorie a metodelor particulare ale științei-

18. V. Pârvan, *Idei și forme istorice*, p. 67.

19. *Ibidem*.

20. V. Pârvan, *op. cit.* p. 51, scrie următoarele: „(...) filozofia sistematizează rapoartele dintre aparent și existent în lume și viață, precum cea disciplină ajutătoare a filozofiei, care e știința contemporană, nu e știință decât atât cât descrie și experimentează realitatea, făcînd o atitudine umană creatoare”.

lor speciale și o teorie a valorii cunoașterii științifice sau, într-o formă mai generală, a adevărului științific.

Pârvan atinge toate aceste probleme și se arată intens preocupat de soluționarea lor, dar unele răspunsuri sînt depășite de evoluția cugetării filozofice din epoca sa. În timp ce, pentru Pârvan, știința este „o simplă aplicare practică a necesității filozofice de cunoaștere”, Xenopol, contemporan cu el, autorul unui sistem integral de filozofie a istoriei, de larg ecou european, definea știința nu o creație a spiritului nostru *ex nihilo* ci „reflexul realității în înțelegere, proiectarea rațiunii lucrurilor în rațiunea omenească ... știința fiind unică ea nu trebuie să se coloreze decît prin intermediul variatelor spirite prin care ea se manifestă”²¹.

Xenopol ajunge la înțelegerea naturii științei prin intermediul unor clare concepte ale filozofiei materialiste, în timp ce Pârvan o definește prin termenii filozofiei școlii neokantiene.

Aceste influențe se răsfrîng în disprețul teoretic pe care îl nutrește Pârvan față de istoria empirică (științifică — V. F.) care urmărește să descopere cauzele și efectele și să stabilească legile de succesiune ale fenomenelor. „Istoria empirică”, după opinia lui Pârvan, nu ar corespunde „atitudinii istorice”, singura care asigură aplicările felurite, ritmice ale legii supreme a vibrației spirituale”²².

Pentru a demonstra carențele acesteia, V. Pârvan ia ca exemplu Revoluția franceză, interpretată în spiritul „istoriei empirice” subliniind că descoperirea cauzelor și stabilirea efectelor Revoluției este „un joc copilăresc” *in usum infantium*. Desigur, Pârvan are dreptate cînd insistă asupra faptului că un eveniment istoric este înțeles pe deplin numai atunci cînd totalitatea interdependențelor lui semnificative este cunoscută. Faptele istorice „sînt rezultatul unei deveniri, sînt parte dintr-o altă devenire, sînt ele înșile o devenire, și sînt factorul unei sau mai multor deveniri posterioare. Istoricul, continuă gînditorul român, trebuie să țină seama de toată această rețea de linii ale vieții multiple, dacă vrea să înțeleagă deplin faptul istoric și să-l valorifice din punctul de vedere general omenesc, adică istoric-universal”²³.

În procesul realizării operei istorice, prima verigă este descrierea faptului istoric, care asigură circumscrierea lui formală, căci circumscrierea de conținut se face de abia prin analiza ideilor genetice care stau la baza lui și ne dă putința localizării faptului istoric în diferitele sale deveniri cu devenirea prin excelență înrudită lui, din care, ca fenomen sintetic, pe baza unei idei capitale el face parte, oarecum exclusivă, deși are atîtea legături secundare, cu alte idei și cu alte deveniri. Fără această găsire a caracterului specific al faptelor istorice, istoria universală nu mai e decît un haos inform de descrieri zădărnice și ipoteze cauzele și teologice naive și pretențioase”²⁴.

21. A. D. Xenopol, *La Théorie de L'histoire*, p. 29.

22. V. Pârvan, *Despre valorile istoriei*, p. 65.

23. *Ibidem*, p. 79.

24. *Ibidem*.

Pârvan, arheolog și istoric de geniu, a sesizat pe tărîmul concret al științei istorice înalta complexitate a faptelor istorice, rețeaua numeroaselor interdependențe și necesitatea abordărilor analitice pentru a obține un punct de vedere sintetic în care să se condenseze procesualitatea vieții umane cu manifestările ei superioare. Preocupat să dea o fundamentare mai cuprinzătoare concepției sale asupra istoriei, gânditorul român va încerca să lămurească „cîteva noțiuni specifice necesare oricărei chestiuni elementare de teoria cunoașterii istorice și de logică istorică”.

Astfel, Pârvan se întreabă: „Ce e sensul subiectiv și obiectiv istoric; ce e forma și conținutul istoric; ce e a percepția istorică; ce e real și ce e aparent istoric; ce e temporalul și spațialul istoric; ce e forma și conținutul istoric; care e raportul dintre material (economic) și spiritual (istoric) dintre mase și personalitate, dintre vibrație și ritm; în sfîrșit care e natura faptelor, exponenților și factorilor istorici cărora avem a le aplica sistematizarea și categorii istorice?”. Interpretînd sensul obiectiv istoric, ca și înțelegerea subiectiv istorică a lumii ca expresie a sentimentului general omenesc, Pârvan ancorează în domeniul teoriei cunoașterii istorice prin filozofia lui Dilthey. Ori sensul procesului istoric fiind o trăsătură specifică fundamentală a realității sociale cere, pentru studierea lui, o metodă adecvată. Metoda lui Pârvan, folosită în analiza sensului istoric, rămîne speculație filozofică în care natura argumentelor este departe de a o fundamenta. A reduce sensul istoriei la acea expresie a sensului general omenesc „despre perpetuitatea marilor rezonanțe spirituale în memoria ereditară”²⁵ înseamnă a înlocui cauza cu efectul în procesul analizei fundamentului istoriei.

Esența calitativă a mișcării sociale de a fi un proces istoric, a realității umane de a avea istorie, rezultă din trăsăturile specifice, caracteristice ale activității umane, care de fapt, constituie conținutul procesului istoric. Sensul dezvoltării societății umane exprimă nu numai sentimentul general omenesc, ci manifestarea determinismului social care imprimă modul general de modificare și transformare a societății, orientarea generală a dinamicii procesului istoric. La baza dinamicii procesului social-istoric stă acțiunea necesității fundamentale, cea economică, care se transformă într-o necesitate istorică prin transmiterea și imprimarea ei, în moduri specifice, în toate domeniile vieții sociale, prin impunerea orientării generale a mișcării economice organismului social în ansamblul său. Procesul prin care se realizează orientarea, direcția dinamicii societății umane, ilustrează legea generală a dezvoltării istorice. Analiza științifică a istoriei societății umane ne dezvăluie faptul că dezvoltarea socială luată în ansamblul ei, ca proces istoric universal, exprimă o direcție ascendentă a istoriei umane, întrucît diferitele trepte propuse de aceasta se înscriu pe linia ascendentă a devenirii. În acest context existențial, obiectiv, sensul istoriei se răsfrînge în conștiința umanității sub forma aceluia „sentiment general

25. *Ibidem*, p. 68.

omenesc — conștient, a perpetuității generațiilor succesive“, formulate de Pârvan, „sînt istorice nu prin natura lor ci prin interpretarea noastră ; ca atare conținutul și forma lor istorică sînt deopotrivă realități ideale, aspecte paralele și complementare ale vieții omenești unice “²⁶.

Deci, după Pârvan faptele prin natura lor au o existență obiectivă, numai însușirea lor de a fi istorice este un atribut pe care îl dobîndesc prin spiritul nostru. Din neutre, faptele umane devin istorice datorită atitudinii noastre, sensului pe care conștiința noastră li-l conferă. Prin urmare, istoria este o creație integrală a conștiinței noastre, un fel de produs al atitudinii noastre valorificatoare. În acest sens este cît se poate de corectă observația făcută de Teodorescu, după care Pârvan ajunge, paradoxal, la o negație pe plan teoretic a propriilor rezultate obținute prin examenul obiectiv al izvoarelor. Între opera lui de cuge-tător și cea de istoric pragmatic există o deosebire fundamentală. „Cea din urmă vine ca o negație a propriei filozofii profesate“²⁷. Conform lui Pârvan, fenomenele vieții omenești sînt parte integrantă a ritmicii universale și determinate de aceleași legi cosmice, ceea ce pînă la un anumit punct este exact. Într-adevăr, viața socială este o parte a lumii materiale dependentă într-un anumit sens de legile cosmice, însă esența ei este determinată de legi specifice. Căci, așa cum arată Engels, mișcarea socială este o formă specifică determinată a mișcării care din punct de vedere calitativ, nu poate fi restrînsă la nici una din formele de mișcare cunoscute, pe care mișcarea socială le cuprinde între anumite limite.

În viziunea științifică a filozofiei marxiste formele concrete de mișcare nu sînt reductibile calitativ la altele. Faptul că ființa umană este mai întîi o realitate fizică și biologică și în al doilea rînd o realitate psihologică și socială, reflectă procesul evolutiv al materiei în mișcare, treptele la nivelul cărora apar pe baza acumulărilor cantitative, forme noi calitative ale mișcării. În acest sens, afirmația lui Pârvan după care „aceleași legi cosmice determină viața umană și pe cea extraumană, pe pămînt ca și viața lumilor nesfîrșite în univers“, este de o valoare limitată, deoarece vizează numai nivelul organizării fizice și biologice a omului.

Această verigă reprezintă puntea de legătură dintre natură și societate, sau în termenii lui Pârvan, dintre cosmic și spiritual. Un alt fapt, fundamental pozitiv din gîndirea lui Pârvan, constă în aceea că savantul român sesizează acea „mișcare universală : a cosmosului pe care el o numește „ritmică univarsală“.

Viața umană, caracterizată prin cultură, nu este ruptă de „vibrația cosmică“ însă nici nu se confundă cu ea, deoarece ritmul ei este „autonom față de ritmul vieții extraumane“²⁸.

Este aici exprimată, într-o formă mai puțin clară, conștiința acelei specificități de care vorbeam. Pentru Pârvan istoria este, în primul rînd, istoria umană, care oglindește „devenirea, evoluția și defecțiunile

26. *Ibidem*, p. 69.

27. Teodorescu, *Evoluția gîndirii istorice românești*, București, 1968, p. 413.

28. V. Pârvan, *Idei și forme istorice*, p. 49.

vieții omenești individuale social și social individualizate, luptătoare și creatoare”²⁹.

După opinia noastră, gândirea lui Pârvan a fost vitalizată și de un anumit nerv dialectic. El se ridică pînă la înțelegerea unității dintre individual și social și social și individual sau, folosind terminologia filozofiei marxiste, Pârvan exprimă la obiect, însă într-o formă vagă, legătura dintre particular și general în viața socială. Fără să meargă pînă la esența problemelor de logică dialectică, Pârvan dă expresia unui aspect al gândirii dialectice, spunînd că „lumea sensibilă e plină de aspecte contradictorii”, „ un aspect de forma unui conținut”, iar în domeniul cunoașterii savantul român adaugă: „În cursul deșteptării lui la viață conștientă omul a făcut două mari descoperiri: 1. că nu totdeauna simțurile sale îi spun adevărul și 2. că în lumea fenomenelor accesibile a percepției noastre e o înlănțuire reciprocă așa de strînsă, încît o cercetare amănunțită a unor fenomene poate duce și la înțelegerea altora, iar rezultatul acestor cercetări e stabilirea unor legături constante de succesiune, descendență și cauzalitate”. . .³⁰

Pârvan intuiește și adevărul că cunoștințele obținute pe calea simțurilor preced cunoașterea rațională, lăsînd chiar să se înțeleagă că senzațiile formează singurul izvor al cunoștințelor umane. De asemenea Pârvan exprimă cît se poate de limpede și corect distincțiile reale ce caracterizează deosebirea dintre teoriile metafizice și cele științifice. În acest sens Pârvan arată că etica și metafizica sînt de mii de ani într-o violent-agitată devenire, tocmai din cauza nesigurăței cunoștințelor noastre asupra lumii și vieții. Iar alături de această aproape zadarnică asaltare a cerurilor în negurile de jos (realitatea sensibilă — V.F.), lucrează răbdător, migălos, și încăpățînat, cercetarea științifică. Caracterul pozitiv al științelor rezultă, în concepția lui Pârvan din cîmpul aplicabilității lor practice, iar inutilitatea eforturilor metafizice decurge din caracterul ei speculativ.

Idealismul afirmat de Pârvan în chestiuni fundamentale este unori numai aparent fiindcă terminologia este vagă, formularea vîdînd o intensă aspirație poetică. Dincolo de unele carențe ale gândirii filozofice, opera lui Pârvan rămîne o construcție monumentală, un templu al științei și al probității în gândire, în care geniul polivalent al spiritului său, din cauza morții la numai 45 de ani, nu și-a spus ultimul cuvînt. Opera filozofică reprezintă un imn închinat vieții, o vibrantă chemare a omului spre creație, e un frumos poem consacrat rațiunii creatoare în care îndoiala există ca să nască certitudinea adevărului.

Plină de sensuri, filozofia lui Pârvan își așteaptă interpretii.

29. *Ibidem*.

30. *Ibidem*, p. 104.

LES FONDEMENTS DE L'HISTOIRE COMME SCIENCE EN CONCEPTION DE PÁRVAN

R e s u m é

La philosophie de l'histoire a été une préoccupation permanente du grand archeolog et historien roumain, toujours intéressé de trouver les fondements logiques, gnoseologiques de l'histoire. De ce point de vue, la contribution de V. Párvan fût essentielle.

En sont point du départ la philosophie de l'histoire reste foncièrement matérialiste. Ce qui mentiene l'intérêt pour son étude, d'autant plus que jusqu'au présente, il n'y a pas d'études completes sur l'ouvre philosophique párvaniene.

L'auteur est d'avis que les fondements logiques et gnoseologiques de l'histoire en conception philosophique de V. Párvan sont matérialites et même dialectiques.